

УДК 347.721

DOI: <https://doi.org/10.31732/2707-9155-2020-38-85-91>

Корпоративні права держави та їх захист (Проблемні питання)

Корольова В.В.

*Кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін,
Університет «КРОК», м. Київ, вул. Табірна, 30-32, 03113, Україна,
тел.: (044) 455-57-12, e-mail: ViktoriyaV:@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-2998-6144*

Кодь В.О.

*Здобувач ступеня вищої освіти “магістр”,
Університет «КРОК», м. Київ, вул. Табірна, 30-32, 03113, Україна,
тел.: (067) 84-580-24, e-mail: justvasiliykod@gmail.com,
ORCID: 0000-0001-6078-3682*

State corporate rights and their protection (Problem issues)

Koroleva V.V.

*Ph.D. in Law, Associate Professor, Department of State and Legal Disciplines,
«KROK» University, Kyiv, st. Tabirna, 30-32, 03113, Ukraine,
tel.: (044) 455-57-12, e-mail: ViktoriyaV:@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0003-2998-6144*

Kod V.O.

*Graduate Student, “KROK” University,
Kyiv, st. Tabirna, 30-32, 03113, Ukraine,
tel.: (067) 84-580-24, e-mail: justvasiliykod@gmail.com
ORCID: 0000-0001-6078-3682*

Анотація. У статті авторами акцентовано увагу на тому, що на сьогодні в умовах глобалізаційних процесів реформування системи державного управління звернення до окремих питань охорони та захисту корпоративних прав держави є надзвичайно слушним. Розкрито зміст і сутність категорії «корпоративні права держави». Звернено увагу на особливості здійснення корпоративних прав держави; особливості управління та обмеження щодо розпорядження об'єктами державної власності. Акцентовано увагу, що чинне корпоративне законодавство не достатньо містить гарантій, спрямованих на забезпечення корпоративних прав учасників корпоративних відносин. Корпоративні права держави розглядаються як право держави, частка якої визначається в статутному капіталі господарського товариства, що включає право на управління цим товариством, отримання певної частки його прибутку (дивідендів), активів у разі ліквідації відповідно до законодавства, а також інші права, передбачені законом та установчими документами. Звернено увагу

на класифікацію підстав виникнення корпоративних прав у держави, на перелік основних суб'єктів управління об'єктами державної власності та її корпоративними правами. Проведено аналіз чинного законодавства України, яке регулює питання управління корпоративними правами держави, їх охорони та захисту. Зроблено висновки про те, що захист корпоративних прав держави, на відміну від захисту корпоративних прав суб'єктів приватного сектору економіки, має певну специфіку, яка проявляється не лише в особливих способах захисту, а в особливому характері організаційно-майнових заходів захисту. Розглянуто ефективність існуючого механізму охорони та захисту корпоративних прав держави. Виявлено недоліки, існуючі у чинному механізмі охорони та захисту корпоративних прав держави. Запропоновано низку заходів щодо підвищення ефективності механізму охорони та захисту корпоративних прав держави. Зроблено висновок, що при захисті корпоративних прав держави превентивна складова має переваги, ніж у разі захисту корпоративних прав суб'єктів приватного сектору.

Ключові слова: корпоративні відносини, корпоративні права, корпоративні права держави, захист прав, захист корпоративних прав.

Формул.: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 10

Annotation. The authors emphasize that today, in the context of globalization processes, reforming the system of public administration to address certain issues of protection and protection of corporate rights of the state is extremely reasonable. The content and essence of the category "corporate rights of the state" are revealed. Attention is paid to the peculiarities of implementation of corporate rights of the state; management features and restrictions on the disposal of state property. It is emphasized that the current corporate legislation does not contain enough guarantees aimed at ensuring the corporate rights of the participants of corporate relations. State corporate rights are regarded as the law of the state, the share of which is determined in the authorized capital of a company, including the right to manage that company, to receive a certain share of its profits (dividends), assets in the event of liquidation in accordance with the law, as well as other rights provided by law and founding documents. Attention is paid to the classification of grounds for the emergence of corporate rights in the state, to the list of the main subjects of management of state-owned objects and its corporate rights. The analysis of the current legislation of Ukraine, regulating the issue of management of the corporate rights of the state, their protection and protection. It has been concluded that the protection of the corporate rights of the state, unlike the protection of the corporate rights of the subjects of the private sector of the economy, has a certain specificity, which is manifested not only in special methods of protection, but in the special nature of organizational and property protection measures. The effectiveness of the existing mechanism of protection and protection of corporate rights of the state is considered. Deficiencies identified in the current mechanism of protection and protection of corporate rights of the state. A number of measures are proposed to increase the effectiveness of the mechanism of protection and protection of corporate rights of the state. It is concluded that in the protection of the corporate rights of the state, the preventive component has advantages than in the case of the protection of the corporate rights of private sector entities.

Keywords: corporate relations, corporate rights, corporate state rights, protection of rights, protection of corporate rights.

Formulas: 0, Fig.: 0, Tables: 0, Bibl.: 10

Постановка проблеми

Враховуючи те, що держава впливає на формування корпоративного

сектору в Україні шляхом реалізації як своєї законотворчої функції, так і через придбання та відчуження власних

корпоративних прав, зростає зацікавленість у дослідженнях особливостей інституціонального механізму захисту корпоративних прав та інтересів держави. Поряд з цим, чинне корпоративне законодавство не достатньо містить гарантій, спрямованих на забезпечення корпоративних прав учасників корпоративних відносин, а враховуючи, що значна кількість підприємств з державною часткою власності у статутному фонді становить менше 50 відсотків, ефективність механізму захисту корпоративних прав держави, передбачених законодавством, значно знижується.

Аналіз останніх досліджень та публікацій показав, що системного аналізу питань охорони та захисту корпоративних прав держави не проводилося, що не дозволяє окреслити загальні положення захисту корпоративних прав, їх специфіку з огляду на способи та засоби, відмінні характеристики від захисту інших суб'єктивних прав.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідженням правових проблем, пов'язаних з захистом корпоративних прав держави займаються, зокрема, такі відомі вчені, як В. С. Щербина, О. В. Баринцев, Н. С. Кузнецова, І. Р. Калаур, І. Б. Скакун, В. В. Луць, Б. В. Шуба. Водночас, залишаються проблемні питання у цій сфері, що в недостатній мірі розкриті.

Формулювання цілей статті

Метою статті є дослідження правової природи корпоративних прав держави та їх захисту.

Виклад основного матеріалу

Визначення поняття «корпоративні права» міститься у ч. 1 ст. 167 Господарського кодексу України, згідно з якою корпоративні права – це права особи, частка якої визначається у статутному

капіталі (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом і статутними документами [1].

Аналогічне визначення поняття корпоративних прав міститься в Податковому кодексі України, Законі України «Про акціонерні товариства».

Термін «корпоративні права» відсутній у ЦК України, що, на думку науковців, підтверджує виключно господарсько-правову (а не цивільно-правову) природу корпоративних прав і корпоративних відносин.

Корпоративні права знаходять своє вираження у низці правомочностей, які є незмінними і для громадянина, і для юридичної особи, і для держави, в особі її органів, а саме: правомочності на участь в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, отримання інформації про діяльність товариства, правомочність на вихід зі складу товариства і т.д.

При цьому, корпоративні права держави розглядаються як право держави, частка якої визначається в статутному капіталі господарського товариства, що включає право на управління цим товариством, отримання певної частки його прибутку (дивідендів), активів у разі ліквідації відповідно до законодавства, а також інші права, передбачені законом та установчими документами [2].

Виникає питання, що є особливим у визначенні корпоративних прав держави, якщо фактично поняттям «корпоративні права» охоплюються правомочності, притаманні всім засновникам,

які не мають виключного характеру, можуть змінюватися в залежності від організаційно-правових форм юридичної особи, але притаманні всім без винятків носіям корпоративних прав.

Слід погодитися з позицією тих науковців, котрі вважають, що корпоративні права держави можна відокремити від корпоративних прав приватного сектору тільки стосовно деяких підстав виникнення корпоративних прав, наприклад, націоналізацію як одну із підстав виникнення корпоративних прав у держави [3, с. 6].

Варто говорити і про те, що при визначенні корпоративних прав держави необхідно звертати увагу на особливості, пов'язані: з корпоративним управлінням, відносинами з менеджерами корпорації, розподілом прибутку товариства; особливістю у механізмі захисту корпоративних прав держави.

Науковці звертають увагу, що створення системи управління корпоративними правами держави (акціями, частками, паями) має особливості, що залежить від таких факторів, як:

1. спеціального порядку правового регулювання;

2. обмежень правомочності та наявності спеціальних правил розпорядження і відчуження корпоративних прав;

3. процедури призначення кандидатур у виконавчі органи. Йдеться про відбір кандидатур на посаду голови виконавчого органу господарських товариств, які належать до державного сектору економіки відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про проведення конкурсного відбору керівників суб'єктів господарювання державного сектору економіки» від 3.09.2008 р. №777 [4];

4. поєднання майнової відповідальності осіб та матеріальної зацікавленості у результатах такого управління [5, с. 241-242].

В юридичній літературі надається класифікація корпоративних прав держави за різними критеріями, а саме залежно від:

1) суб'єкта управління:

– корпоративні права, що управляються Фондом державного майна України;

– корпоративні права, що управляються уповноваженими особами;

– корпоративні права, що управляються органами виконавчої влади;

2) ступеня корпоративного контролю держави у господарських товариствах:

– забезпечують контроль держави над прийняттям рішень щодо діяльності господарських товариств (більше ніж 50 % акцій);

– не повною мірою забезпечують здійснення зазначеного контролю;

3) ступеня закріплення за державою часток (пакетів акцій). Усі державні підприємства, що функціонують в Україні, можна поділити на дві групи:

1) підприємства, які повністю належать державі:

– казенні підприємства;

– унітарні державні підприємства;

– державні корпорації (акціонерні компанії зі 100% власністю держави);

– державні корпорації з абсолютною більшістю акцій;

2) господарські товариства, які можуть частково належати іншим особам (фізичним чи юридичним), держава здійснює незначний вплив на їх діяльність:

– акціонерні компанії з контрольним пакетом державних акцій понад 50%, але меншим, ніж 75%;

– акціонерні компанії з блокуючим пакетом акцій понад 25%, але меншим, ніж 50%;

– акціонерні компанії, частка власності держави у статутному фонді яких менша, ніж 25%;

– державні холдингові компанії.

Основними суб'єктами управління об'єктами державної власності та її корпоративними правами є:

1. Кабінет Міністрів України, відповідно до ст.116, п.5 Конституції України, здійснює управління об'єктами державної власності та є вищим органом в управлінні ними [8].

2. Фонд державного майна України відповідно до Закону України «Про управління об'єктами державної власності» виступає від імені держави засновником господарських організацій, до статутних капіталів яких передається державне майно, у тому числі холдингових компаній та підприємств, які підлягають корпоратизації відповідно до законодавства [9, ст. 7].

А також органи виконавчої влади, що уповноважені Кабінетом Міністрів України, відповідно до галузевої належності суб'єктів господарювання управляють акціонерними товариствами, які утворилися в процесі корпоратизації, національними акціонерними компаніями, державними холдингами, державними акціонерними товариствами, крім тих, управління якими здійснює Фонд державного майна.

Таким чином, корпоративні права держави є самостійним суб'єктивним правом. Корпоративні права держави знаходять своє вираження у низці правомочностей, які держава отримує внаслідок набуття відповідного статусу (засновника, учасника, акціонера) шляхом формування статного капіталу, частка якого визначається сформованим статутним капіталом.

Вищенаведене дозволяє зробити висновок, що і застосування способів та форм захисту корпоративних прав держави має певні особливості, що не всі способи захисту, передбачені главою 29 ЦК України, можуть бути застосовані для захисту корпоративних прав держави.

Проблема захисту корпоративних прав держави нині є однією з найактуальніших, оскільки ціна порушених прав є надзвичайно високою. У зв'язку з цим приділена велика увага захисту корпоративних прав держави як у процесуальному, так і в матеріально-правовому регулюванні. Корпоративні відносини держави за своєю юридичною природою наближені до зобов'язальних відносин, оскільки інтерес носія права може бути задоволений лише шляхом вчинення або утримання від вчинення певних дій уповноваженою особою з управління корпоративними правами держави.

Принципи охорони та захисту корпоративних прав знаходять свій прояв у корпоративному управлінні (загальних зборах, спостережній раді, правлінні, ревізійній комісії), ефективність та надійність якого має наслідком охорону, а в разі порушення – захист інтересів держави як носія корпоративних прав.

Серед засобів охорони та захисту корпоративних прав держави слід навести норму, якою регламентована обов'язкова участь представника органу, уповноваженого управляти відповідними корпоративними правами держави в органах управління господарських товариств (спостережна рада, ревізійна комісія, наглядова рада).

Одним із спеціальних способів захисту права на отримання дивідендів є вжиті суб'єктом управління корпоративними правами держави заходи до розірвання контракту з керівником такого господарського товариства. Адже Законом України «Про управління об'єктами державної власності» передбачена імперативна норма, стосовно якої господарська організація, у статутному капіталі якої є корпоративні права держави, за підсумками календарного року зобов'язана спрямувати частину чистого прибутку на виплату дивідендів [9].

Таким чином, захист корпоративних прав держави, на відміну від захисту корпоративних прав суб'єктів приватного сектору економіки, має певну специфіку, яка проявляється не лише в особливих способах захисту, а в особливому характері організаційно-майнових заходів захисту.

Насамперед такі заходи пов'язані з умовами управління корпоративними правами, особливими вимогами до осіб, що здійснюють таке управління, та їх обрання (проходження відповідного конкурсу). Поряд з цим, до спеціальних організаційно-майнових заходів захисту корпоративних прав держави слід віднести особливий порядок узгодження планів санації, мирових угод, відчуження активів у провадженні справ про банкрутство, проведення аукціонів, що передбачається низкою Постанов Кабінету Міністрів у справах про банкрут-

ство державних підприємств та підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50 відсотків.

Висновки

Отже, управління корпоративними правами держави є одним із дієвих механізмів, покликаних забезпечити охорону та захист корпоративних прав держави. Наявність прогалин у нормативно-правових актах у сфері захисту корпоративних прав держави створює перешкоди у здійсненні державою управління корпоративними правами. Погоджуємося з думкою науковців щодо необхідності прийняття окремого закону про управління корпоративними правами держави, який включав би у себе всі положення щодо управління корпоративними правами держави, а також положення щодо їх охорони та захисту.

Література

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. Ст.144.
2. Про затвердження Основних концептуальних підходів до підвищення ефективності управління корпоративними правами держави: Постанова Кабінету Міністрів від 11 лютого 2004 р. №155. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/155-2004-%D0%BF> (дата звернення 04.01.2020)
3. Погрібний Д. Г. Корпоративні права держави: поняття, підстави виникнення, механізм реалізації: автореф. дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право. Харків, 2008. 20 с.
4. Про проведення конкурсного відбору керівників суб'єктів господарювання державного сектору економіки: Постанова Кабінету Міністрів України від 3.09.2008 р. №777. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/777-2008-%D0%BF>. (дата звернення 04.01.2020)
5. Бігняк О. В. Цивільно-правовий захист корпоративних прав в Україні. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2018. 474 с.
6. Шкільняк М. М. Управління державною власністю: теоретична концептуалізація та практичні аспекти. Тернопіль : Фірма Синтез-Поліграф, 2004. 319 с.
7. Головінов О. М. Загальнотеоретичні засади функціонування державного сектора. Актуальні проблеми економіки. 2008. № 1 (79). С. 5-17.
8. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 04.01.2020)
9. Про управління об'єктами державної власності: Закон України від 21.09.2006 р. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 46. Ст.456.
10. Цивільний кодекс України від 16.01.2003. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. Ст.356.

Reference

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine “Economic Code of Ukraine”, *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. St. 144.
2. Cabinet of Ministers of Ukraine (2004), Resolution, “On approval of the Basic conceptual approaches to improving the efficiency of corporate rights management of the state”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/155-2004-%D0%BF> (Accessed 4 January 2020)
3. Pohribnyj, D.H. (2008), “Corporate rights of the state: concepts, grounds of origin, mechanism of implementation”, Ph.D. Thesis, Commercial law; economic procedural law, Kyiv, Ukraine.
4. Cabinet of Ministers of Ukraine (2008), Resolution, “On the competitive selection of heads of economic entities in the public sector”, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/777-2008-%D0%BF>. (Accessed 4 January 2020)
5. Bihniak, O.V. (2018), “Legal protection of corporate rights in Ukraine”, Abstract of Ph.D dissertation, Civil law and civil process; family law; international private law, National University “Odessa Law Academy”, Odessa, Ukraine.
6. Shkil’niak, M. M. (2004), *Upravlinnia derzhavnoiu vlasnistiu: teoretychna kontseptualizatsiia ta praktychni aspekty* [Upravlinnia derzhavnoiu vlasnistiu: teoretychna kontseptualizatsiia ta praktychni aspekty], Firma Syntez-Polihraf, Ternopil’, Ukraine.
7. Holovinov, O. M. (2008), “General theoretical principles of public sector functioning”, *Aktual’ni problemy ekonomiky*, vol. 1 (79), pp.5-17.
8. The Verkhovna Rada of Ukraine (1996), The Law of Ukraine “About Constitution of Ukraine”, *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, vol. 30. St. 141.
9. The Verkhovna Rada of Ukraine (2006), The Law of Ukraine “On the management of state-owned objects”, *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, vol. 46, St. 456.
10. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine “The Civil Code of Ukraine”, *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, vol. 40-44, St. 356.

Стаття надійшла до редакції 19.01.2020 року